

Formy organizacyjne nauczania religii na podstawie badań własnych

ŁUKASZ SIMIŃSKI*

Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, Polska

Rodzina jest pierwszą i podstawową jednostką społeczną, gdzie rozpoczyna się i jest nieustannie prowadzony proces wychowawczy dzieci oraz młodzieży. W środowisku rodzinnym dokonuje się również wychowanie religijne młodego pokolenia. Proces ten jest wspierany zarówno przez wspólnotę eklesjalną, jak i środowisko szkolne. Podstawową formą kształcenia religijnego w polskim systemie oświaty jest lekcja religii, realizowana za pomocą różnorodnych form. To nauczyciel religii decyduje, w jaki sposób będą prowadzone zajęcia i spotkania z katechizowanymi. Od jego osobistych zdolności i talentów w dużej mierze będzie zależało, która forma interakcji z uczniami będzie dominowała. Celem zweryfikowania, w jakiej formie najczęściej nauczyciele religii prowadzą zajęcia lekcyjne, przeprowadzone zostały badania empiryczne. Niniejszy artykuł prezentuje wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na grupie nauczycieli religii diecezji pelplińskiej.

SŁOWA KLUCZOWE: badania empiryczne, edukacja religijna, formy nauczania, kompetencje dydaktyczne, nauczyciel religii.

Organizational forms of teaching religion based on research

The family is the first and fundamental group of people where the educational process of children and adolescents begins and is continuously conducted. The religious education of the younger generation also takes place in the family. This process is supported by both the ecclesiastical and school communities. The basic form of religious instruction in the Polish education system is religion classes, implemented through a variety of forms. The religion teacher decides how the classes and meetings will take place with those being catechised. The dominant forms of interactions with students largely depend on the teacher's abilities and talents. Empirical studies were conducted in order to determine the forms in which religion teachers most often held their classes. This article presents the results of the survey research of a group of religion teachers from the Diocese of Pelplin.

KEYWORDS: empirical research, forms of teaching, religion teacher, religious education, teaching competences.

Wprowadzenie

Podstawową formą kształcenia religijnego w polskim systemie oświaty jest lekcja religii. Przyjęła ona charakter konfesyjny, co tym samym zakłada jej dwupodmiotowość. Oznacza to, że nauczanie religii w publicznym systemie oświaty w Polsce podlega kościelnym i państwowym uregulowaniom prawno-organizacyjnym (zob. Konferencja

*E-mail: lukasz.siminski@umk.pl

ORCID: 0000-0002-8566-568X

Episkopatu Polski, 2001). W związku z tym powinno ono wypełniać zarówno zadania postawione przez Kościół, jak i wybrane cele wyznaczone przez szkołę. W takim ujęciu nauczanie religii jest działaniem konkretnej wspólnoty wyznaniowej realizowanym w środowisku szkolnym, przy jednoczesnym zachowaniu obowiązującego prawa oświatowego i zasad dydaktyki szkolnej (Simiński, 2022). Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauczania religii z dnia 14 kwietnia 1992 roku z późniejszymi zmianami w § 4 wskazuje, że nauczanie religii odbywa się na podstawie programów opracowanych i zatwierdzonych przez właściwe władze Kościołów i innych związków wyznaniowych, przedstawionych ministrowi edukacji narodowej do wiadomości. Te same zasady stosuje się wobec podręczników do nauczania religii.

Organizacja nauczania religii katolickiej, z punktu widzenia dydaktyki szkolnej, jest określona celami i zadaniami kształcenia, liczbą uczniów objętych oddziaływaniem dydaktycznym, specyfiką posługi katechetycznej, miejscem i czasem pracy oraz wyposażeniem szkoły w pomoce dydaktyczne. Jako przedmiot szkolny musi odznaczać się taką samą systematycznością i uporządkowaniem jak nauczanie innych przedmiotów. Konieczne jest, aby zadania nauczania religii były realizowane zgodnie z celami instytucji edukacyjnej oraz według kierunków polityki oświatowej Państwa (por. Kongregacja ds. duchowieństwa, 1997; Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, 2020).

1. Formy organizacyjne nauczania religii

Nauczanie religii jest procesem wielopłaszczyznowym, długotrwałym, systematycznym i zamierzonym. Opiera się on na nieustannie powiększającym się zasobie informacji, przeżyć i doświadczeń, argumentacji i motywacji. Dokonuje się również za pomocą różnorodnych form (Szpet, 2004). Procesowi nauczania towarzyszą różnego rodzaju elementy dydaktyczne, do których można zaliczyć sposoby przekazu treści, rodzaj pracy nauczyciela i uczniów w czasie zajęć, formy organizacyjne, tok nauczania, a także metody oraz środki nauczania, które warunkują przebieg pracy dydaktycznej (Twardzicki, 2001). To katecheta decyduje, w jaki sposób będzie prowadził zajęcia i spotkania z uczniami. Od jego osobistych zdolności i talentów w dużej mierze będzie zależało, która forma interakcji ze słuchaczami będzie dominowała.

Nauczanie religii będzie na tyle skuteczne, na ile będzie zakładało korzystanie z różnorodnych form i metod nauczania. Literatura z zakresu dydaktyki nauczania w sposób niejednoznaczny określa terminy forma i metoda. Niektórzy autorzy publikacji z zakresu teorii nauczania terminu forma używają na określenie całościowo i ogólnie pojętego sposobu nauczania, a termin metoda rozumieją jako konkretnie stosowany w danym przypadku zespół czynności dydaktycznych (Szpet, 2004). Inni natomiast przyjmują znaczenie odwrotne. Przez formę rozumieją właściwie dobrane i stosowane czynności dydaktyczne, a metodę traktują jako zbiór teoretycznych zasad dotyczących sposobu nauczania.

Sam termin metoda wywodzi się z greckiego *μέθοδος* (*methodos* – poznawanie, badanie, metoda, sposób; Abramowiczówna, 1958) i oznacza drogę i sposób dochodzenia do prawdy, sposób jej poszukiwania bądź osiągnięcie zamierzonego celu. Zdaniem Wincentego Okonia metoda nauczania to sprawdzony i systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami, umożliwiający uczniom opanowanie wiedzy wraz z umiejętnością stosowania jej w praktyce, jak również rozwijanie zdolności i zainteresowań (Okon, 2007).

Termin forma natomiast pochodzi od łacińskiego słowa *forma* oznaczającego postać, kształt, rodzaj, ustalony sposób postępowania według pewnej zasady (Korpanty, 2001). Pojęcie forma kształcenia oznacza czasowo-przestrzenną, organizacyjną stronę procesu dydaktycznego, która określa sposób pracy nauczycieli i uczniów. Obejmuje ona zewnętrzne warunki kształcenia, a więc dobór uczniów i nauczycieli, łączenie ich w odpowiednie grupy, współpracę grup i jednostek ze sobą, rodzaj zajęć oraz warunki miejsca i czasu pracy dydaktycznej (Okoń, 2007).

Czesław Kupisiewicz zauważa, że o ile metody odpowiadają na pytanie, jak nauczać w określonych warunkach, np. na lekcji w systemie klasowym, w warsztatach szkolnych, na wycieczce krajoznawczej lub w świetlicy, o tyle formy stanowią o organizacyjnej stronie pracy dydaktycznej i wskazują, jak organizować tę pracę adekwatnie do tego, kto, gdzie, kiedy oraz w jakim celu ma być kształcony (Kupisiewicz, 2005).

W dawniejszych podręcznikach poruszających zagadnienia dydaktyki można się spotkać z opisem takich form organizacyjnych nauczania jak indywidualne (jednostkowe), zindywidualizowane, masowe (zbiorowe), grupowe, *ex cathedra*, wzajemne (monitorialne), lekcyjne i pozalekcyjne, szkolne i pozaszkolne. W nowszych opracowaniach wymienia się ponadto nauczanie klasowo-lekcyjne, lekcyjno-gabinetowe oraz brygadowo-produkcyjne (Kupisiewicz, 2005). Podstawę tych podziałów stanowią różne kryteria, a mianowicie: liczba uczniów uczestniczących w procesie kształcenia, miejsce uczenia się dzieci i młodzieży, a także czas prowadzenia zajęć dydaktycznych (Kupisiewicz i Kupisiewicz, 2009). Ze względu na liczbę uczniów można wyróżnić pracę jednostkową (indywidualną), pracę binarną (dwójkową, partnerską), pracę grupową oraz pracę zbiorową (frontalną). Przyjmując za kryterium miejsce uczenia się dzieci i młodzieży, wyróżnia się zajęcia szkolne oraz pozaszkolne (prace domowe, wycieczki, zajęcia w innych obiektach, pielgrzymki). Dodatkowo wśród zajęć szkolnych rozróżnia się zajęcia lekcyjne (zajęcia edukacyjne, klasowo-lekcyjne, laboratoryjno-lekcyjne w klasach i laboratoriach, warsztatowo-lekcyjne, wycieczki dydaktyczne) oraz pozalekcyjne (zajęcia wyrównawcze, świetlicowe, koła zainteresowań, imprezy szkolne). Natomiast, gdy za punkt odniesienia przyjmiemy czas trwania zajęć lekcyjnych, to rozróżnia się zajęcia lekcyjne (odbywające się na lekcjach) oraz zajęcia pozalekcyjne (w czasie nieobjętym lekcjami), które mogą być organizowane zarówno w szkole, jak i poza nią (Korgul, 2022).

Przepisy prawa państwowego z zakresu oświaty, w Ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe w art. 109 pkt 1 i 2 wskazują, iż podstawowymi formami działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły są:

- 1) obowiązkowe zajęcia edukacyjne, do których zalicza się zajęcia edukacyjne z zakresu kształcenia ogólnego i z zakresu kształcenia w zawodzie, a w przypadku szkół artystycznych – zajęcia edukacyjne artystyczne;
- 2) dodatkowe zajęcia edukacyjne, do których zalicza się zajęcia z języka obcego nowożytnego innego niż język obcy nowożytny nauczany w ramach obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz zajęcia, dla których nie została ustalona podstawa programowa, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania;
- 3) zajęcia rewalidacyjne dla uczniów niepełnosprawnych;
- 4) zajęcia prowadzone w ramach kwalifikacyjnych kursów zawodowych;
- 5) zajęcia prowadzone w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej;

- 6) zajęcia rozwijające zainteresowania i uzdolnienia uczniów, w szczególności w celu kształtowania ich aktywności i kreatywności;
- 7) zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego;
- 8) zajęcia edukacyjne z zakresu nauczania religii organizowane na wniosek rodziców;
- 9) organizowane na wniosek rodziców zajęcia edukacyjne umożliwiające uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury;
- 10) zajęcia edukacyjne z zakresu wiedzy o życiu seksualnym człowieka, zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji.

Na skuteczność pracy dydaktyczno-katechetycznej nauczyciela religii wpływa wiele czynników. Wśród nich są również formy organizacyjne procesu dydaktycznego, które zawsze powinny być właściwie dobrane i umiejętnie wkomponowane w pełny zakres czynności katechetycznych. Ostatecznie jednak to katecheta pozostaje odpowiedzialny za działania edukacyjne, a zatem za metodologiczne i praktyczne wybory, które uważa za najbardziej odpowiednie do osiągnięcia założonych celów.

2. Organizacja i przebieg badań własnych

Przeprowadzone badania miały na celu pozyskanie informacji, w jakiej formie nauczyciele religii najczęściej prowadzą zajęcia lekcyjne. Do zebrania danych użyto formularza ankiety. Badaniem zostali objęci nauczyciele religii z terenu diecezji pelplińskiej czynnie posługujący w środowisku szkolnym. W roku szkolnym, w którym prowadzone były badania na terenie diecezji pelplińskiej pracowało 765 katechetów. Ponad 700 ankiet w formie papierowej zostało rozprawdzonych wśród nauczycieli religii podczas spotkań formacyjnych. Dodatkowo do każdego katechety, za pośrednictwem poczty elektronicznej, została wysłana ankieta w formacie pdf. Ze wszystkich ankiet przekazanych badanym wypełnionych zostało 210 kwestionariuszy, z których do analizy zakwalifikowano 206. Na pytania umieszczone w kwestionariuszu ankiety, w sposób nadający się do analizy, odpowiedziało 27% całej populacji nauczycieli religii. Pozyskane z ankiet dane zostały wprowadzone do arkusza kalkulacyjnego Microsoft Excel i za jego pomocą przeanalizowane. W opracowaniu danych zebranych za pomocą ankiet wykorzystano przede wszystkim metody, takie jak analiza tekstu, tabelaryczna oraz graficzna wizualizacja danych. Ostateczne wyniki analiz zaprezentowane zostały w postaci tabel oraz wykresów.

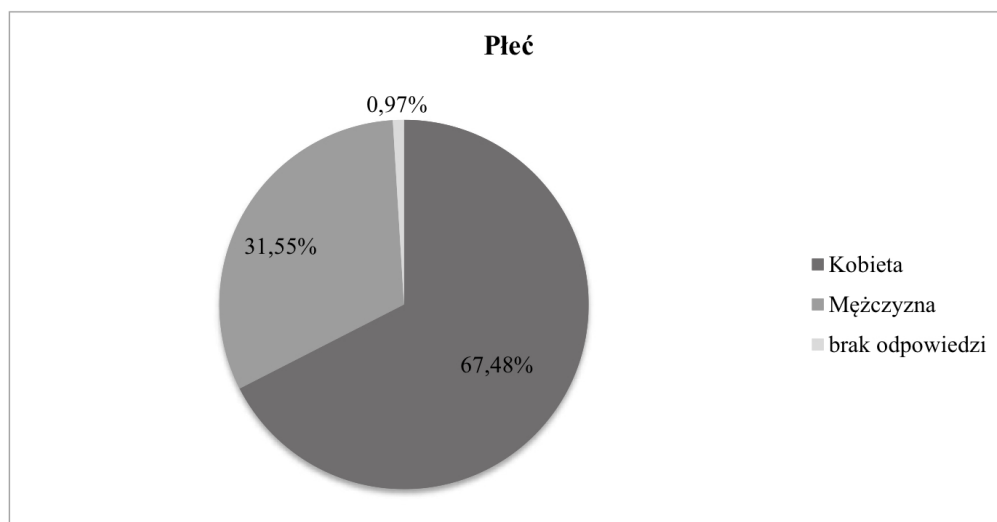
3. Charakterystyka grupy badawczej

Badaniem objęto nauczycieli religii pracujących w szkołach na terenie diecezji pelplińskiej, która leży w obrębie województwa pomorskiego i kujawsko-pomorskiego. Respondenci stanowili grupę 206 osób, z czego 139 (67,48%) to kobiety, a 65 (31,55%) mężczyźni. Dwie osoby (0,97%) nie określiły w ankiecie swojej płci. Udzielone odpowiedzi zostały zestawione w Tabeli 1 oraz na Rysunku 1.

Tabela 1
Płeć respondentów

Płeć	Ilość	Odsetek
Kobieta	139	67,48%
Mężczyzna	65	31,55%
brak odpowiedzi	2	0,97%

Źródło: badania własne.

Rysunek 1. Płeć respondentów.

Źródło: badania własne.

Kolejną kwestią charakteryzującą ankietowane osoby był rodzaj realizowanego osobistego powołania (Tabela 2). Niemal $\frac{3}{4}$ katechetów w badanej grupie to osoby świeckie (73,30%), a 25,73% to osoby duchowne. W grupie 151 świeckich nauczycieli religii znajdowały się dwie katechetki świeckie konsekrowane. Wśród nauczycieli będących osobami duchownymi najliczniejszą grupę stanowili księża diecezjalni w liczbie 48, następnie cztery siostry zakonne oraz jeden ksiądz zakonny. Pozyskane dane zostały umieszczone w Tabeli 2.

Tabela 2
Realizowane powołanie badanych katechetów

Realizowane powołanie	Ilość	Odsetek
katechetka świecka	132	64,08%
katecheta świecki	17	8,25%

Realizowane powołanie	Ilość	Odsetek
katechetka świecka konsekrowana	2	0,97%
Razem	151	73,30%
ksiądz diecezjalny	48	23,30%
siostra zakonna	4	1,94%
ksiądz zakonny	1	0,49%
brat zakonny	0	0,00%
Razem	53	25,73%
brak odpowiedzi	2	0,97%

Źródło: badania własne.

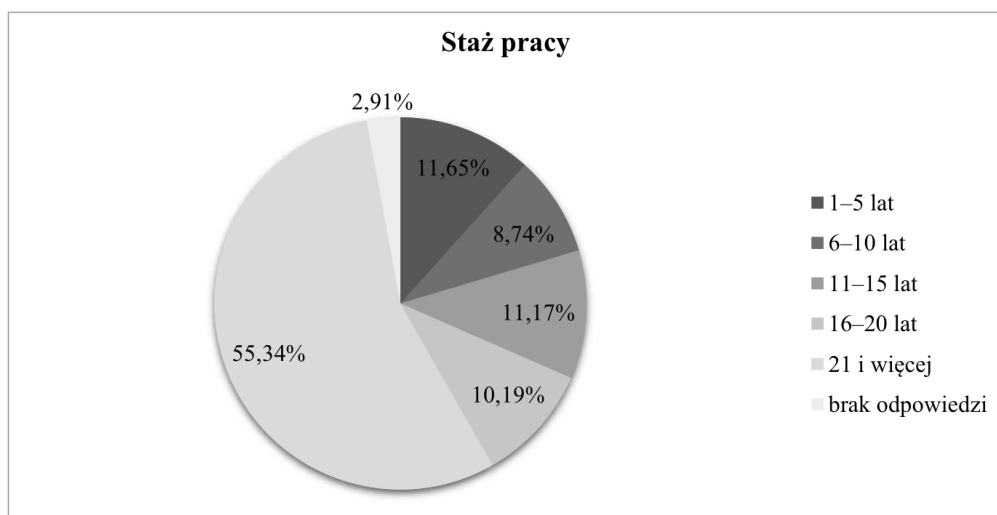
Swoistym wyznacznikiem posiadanych kompetencji jest staż pracy, który wiąże się z doświadczeniem w dziedzinie nauczania religii. Dlatego też zapytano katechetów, od jak dawna pełnią tę posługę. Z badania jednoznacznie wynika, że ankietowani nauczyciele religii to osoby z długim stażem pracy. Ponad 55% z nich pracuje 21 lat i więcej, 10% badanej populacji może pochwalić się stażem pracy zawierającym się w przedziale między 16 a 20 lat, natomiast ponad 11% z nich stażem pomiędzy 11 a 15 lat. Nauczyciele pracujący dłużej niż sześć lat i krócej niż 10 lat stanowią 8,74% badanych, a osoby ze stażem poniżej pięciu lat 11,65% badanych. Autodeklaracje katechetów prezentuje Tabela 3 oraz Rysunek 2.

Tabela 3

Staż pracy katechetów

Staż pracy	Ilość	Odsetek
1–5 lat	24	11,65%
6–10 lat	18	8,74%
11–15 lat	23	11,17%
16–20 lat	21	10,19%
21 lat i więcej	114	55,34%
brak odpowiedzi	6	2,91%

Źródło: badania własne.

Rysunek 2. Staż pracy katechetów.

Źródło: badania własne.

4. Omówienie wyników badania

Podczas prowadzonych badań zwrócono się do ankietowanych z prośbą o odpowiedź na pytanie, z jaką częstotliwością posługują się poszczególnymi formami prowadzenia zajęć dydaktycznych. Wśród zaproponowanych form w formularzu ankiety znalazły się następujące: wykład, dyskusja, warsztaty, forma łączona (dyskusja, praca z podręcznikiem, aktywizacje) oraz brak ściśle określonej formy. Ankietowani zostali poproszeni o wskazanie, w jakiej formie najczęściej prowadzą lekcje religii. Otrzymane wyniki zostały umieszczone w Tabeli 4.

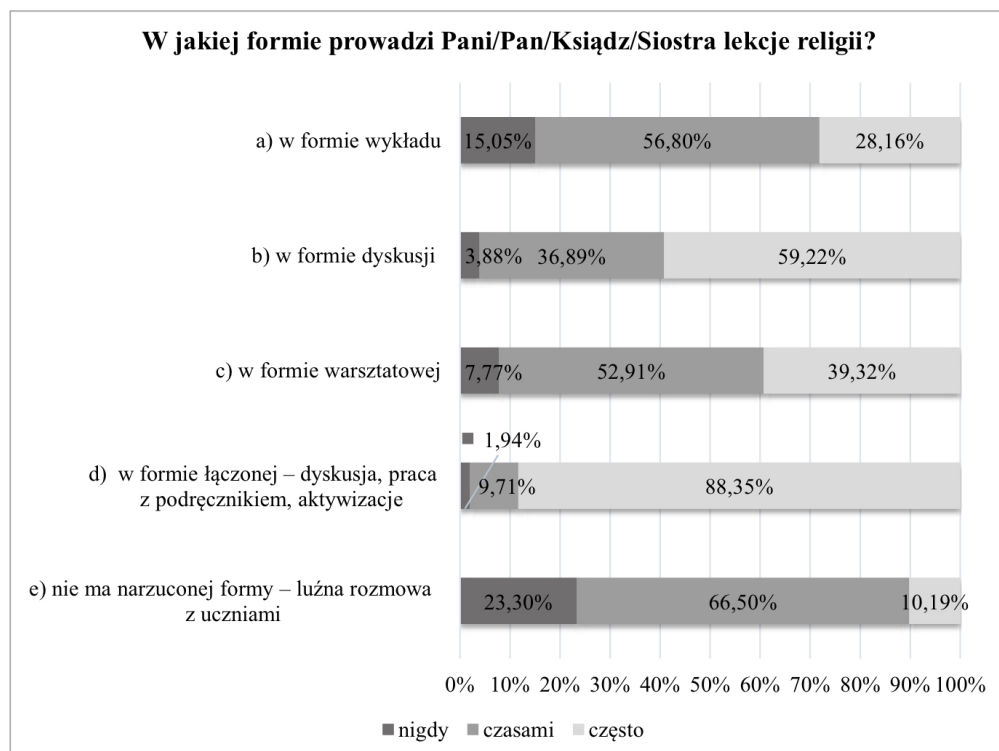
Tabela 4

Sposób prowadzenia lekcji religii

W jakiej formie prowadzi Pani/ Pan/Ksiądz/Siostra lekcje religii?	Ilość			Odsetek		
	nigdy	czasami	często	nigdy	czasami	często
w formie wykładu	31	117	58	15,05%	56,80%	28,16%
w formie dyskusji	8	76	122	3,88%	36,89%	59,22%
w formie warsztatowej	16	109	81	7,77%	52,91%	39,32%
w formie łączonej – dyskusja, praca z podręcznikiem, aktywizacje	4	20	182	1,94%	9,71%	88,35%
nie ma narzuconej formy – luźna rozmowa z uczniami	48	137	21	23,30%	66,50%	10,19%

Źródło: badania własne.

Jak wynika z udzielonych odpowiedzi, zdecydowana większość nauczycieli religii najczęściej prowadzi swoje lekcje, wykorzystując połączenie różnych form dydaktycznych: dyskusji, pracy z podręcznikiem i aktywizacji (88,35%). Badani nauczyciele religii często posługują się również formą samej dyskusji (59,22%). 56,80% ankietowanych czasami wykorzystuje formę wykładu, choć jednocześnie jest to najrzadziej stosowana metoda (15,05% badanych nie używa jej nigdy). Forma warsztatowa przez ponad połowę nauczycieli religii (52,91%) jest używana czasami, a prawie 40% deklaruje, że stosuje ją często. Prawie 70% katechetów przyznaje, że czasami lekcje religii nie mają zorganizowanej struktury i przybierają postać luźnej rozmowy z uczniami (66,50%). W formie wizualnej autodeklaracje katechetów przedstawia Rysunek 3.

Rysunek 3. Sposób prowadzenia lekcji religii.

Źródło: badania własne.

Z punktu widzenia dydaktyki religii ważnym elementem pracy katechety jest korzystanie z różnorodnych form pracy, a także ich umiejętne łączenie. Wiąże się to z poszukiwaniem optymalnych rozwiązań, a tym samym również z podnoszeniem efektywności lekcji religii (Ceglarek, 2011). Wielce zadowalającym jest fakt, że niespełna 90% ankietowanych deklaruje częste prowadzenie zajęć w formie łączonej, w której pojawiają się dyskusja, praca z podręcznikiem i różnego rodzaju aktywizacje. Tym samym badani nauczyciele wykazali umiejętność właściwego stosowania form dydaktycznych w procesie katechetycznym. Zróżnicowanie stosowanych form wskazywane przez respondentów świadczy o chęci zainteresowania katechizowanych

treściami wiary w sposób ciekawy i urozmaicony. Warto jednak popracować jeszcze nad tymi osobami, które deklarowały częste prowadzenie zajęć w formie wykładu (28,16%). Przemiany kulturowe oraz rozwojowe sprawiły, że obecnie dzieci i młodzież nie są w stanie przez dłuższy czas słuchać w skupieniu monologu nauczyciela. Bardzo szybko się rozpraszają i nudzą, dlatego też potrzebują częstych urozmaiceń. Skoro ponad ¼ katechetów prowadzi często lekcje religii w formie wykładowej, to można przypuszczać, że uczniowie mogą być niezainteresowani kwestiami wiary. Pomocą w zmianie nastawienia tych katechetów oraz poprawieniu ich skuteczności mogą okazać się warsztaty i szkolenia z zakresu nowych form dydaktycznych oraz skutecznego prowadzenia zajęć.

W Tabelach 5 i 6 oraz na Rysunkach 4 i 5 zaprezentowano zestawienie wyników dotyczących form prowadzenia zajęć przez katechetów w zależności od ich powołania. Wśród osób świeckich najpopularniejszymi formami prowadzenia zajęć wykorzystywanymi przez nich często są forma łączona – 94%, forma dyskusji – 60% oraz forma warsztatowa – 45%. Formy prowadzenia zajęć wykorzystywane przez ankietowanych czasami to zajęcia w postaci rozmowy z uczniami – 71%, w formie wykładu – 60% oraz warsztatów – 50%. Jednocześnie 23% świeckich nauczycieli religii deklaruje, że nigdy nie prowadzi zajęć bez narzuconej formy, a 17% z nich nie prowadzi lekcji w formie wykładów. Jeśli chodzi o katechetów duchownych, to podobnie jak katecheci świeccy najczęściej prowadzą zajęcia w formie łączonej – 74% oraz w formie dyskusji – 58%. Inaczej jest z trzecią często wykorzystywaną formą, gdyż wśród duchownych jest to wykład – 51%.

Tabela 5

Forma prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od powołania (osoba świecka)

W jakiej formie prowadzi Pani/Pan/Ksiądz/Siostra lekcje religii?	Ilość			Procent		
	nigdy	czasami	często	nigdy	czasami	często
w formie wykładu	26	94	31	17,22%	62,25%	20,53%
w formie dyskusji	6	55	90	3,97%	36,42%	59,60%
w formie warsztatowej	8	75	68	5,30%	49,67%	45,03%
w formie łączonej – dyskusja, praca z podręcznikiem, aktywizacje	1	8	142	0,66%	5,30%	94,04%
nie ma narzuconej formy – luźna rozmowa z uczniami	34	107	10	22,52%	70,86%	6,62%

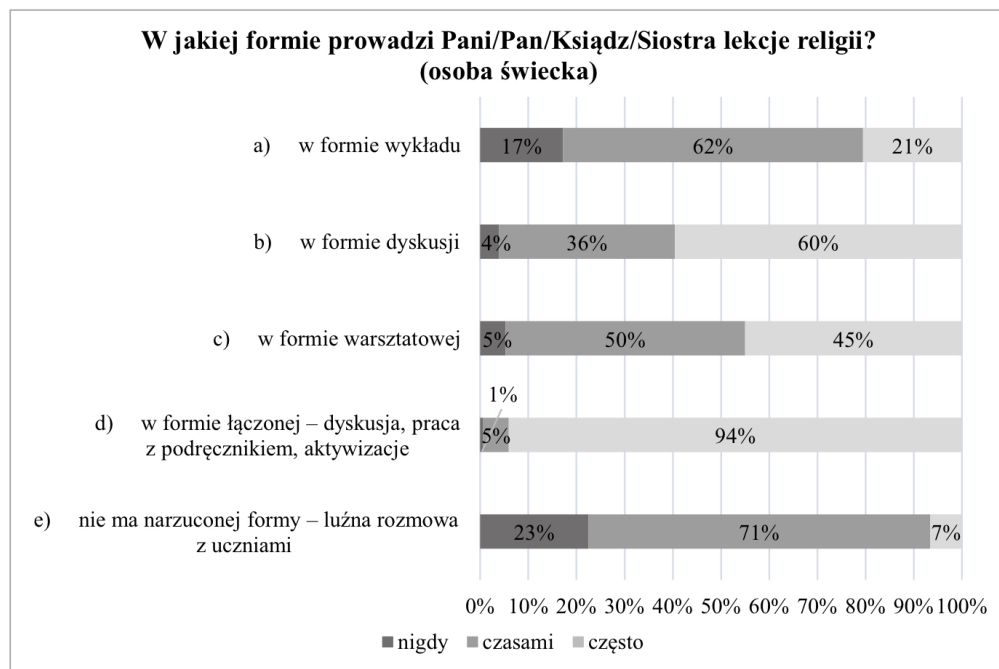
Źródło: badania własne.

Tabela 6

Forma prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od powołania (osoba duchowna)

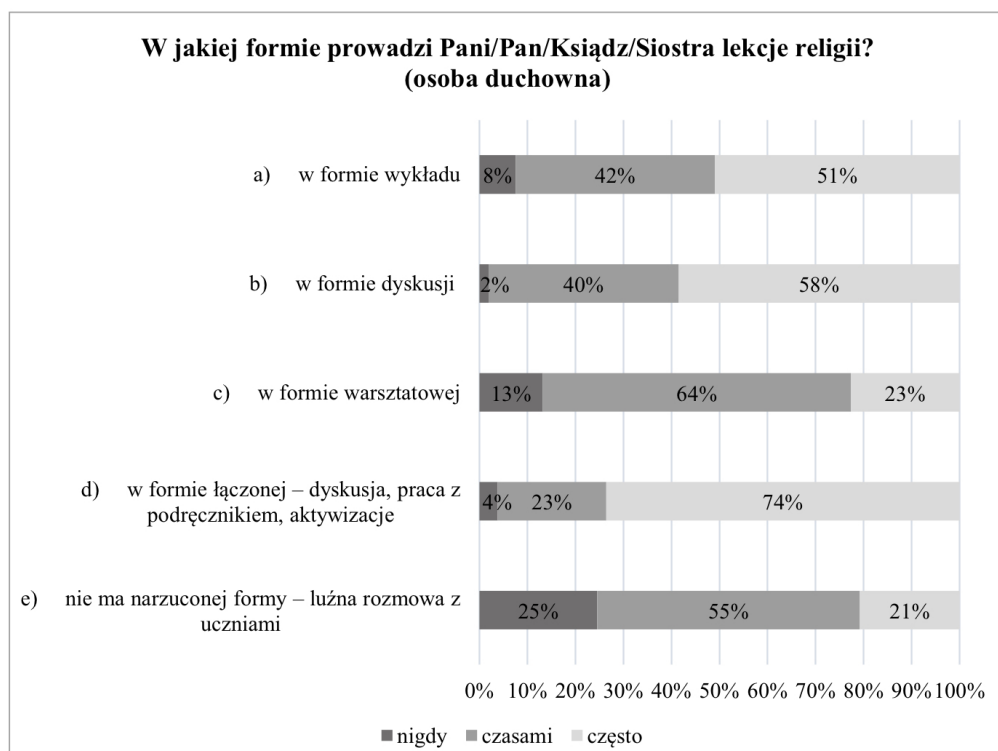
W jakiej formie prowadzi Pani/Pan/Ksiądz/Siostra lekcje religii?	Ilość			Procent		
	nigdy	czasami	często	nigdy	czasami	często
w formie wykładu	4	22	27	7,55%	41,51%	50,94%
w formie dyskusji	1	21	31	1,89%	39,62%	58,49%
w formie warsztatowej	7	34	12	13,21%	64,15%	22,64%
w formie łączonej – dyskusja, praca z podręcznikiem, aktywizacje	2	12	39	3,77%	22,64%	73,58%
nie ma narzuconej formy – luźna rozmowa z uczniami	13	29	11	24,53%	54,72%	20,75%

Źródło: badania własne.

Rysunek 4. Forma prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od powołania (osoba świecka).

Źródło: badania własne.

Rysunek 5. Forma prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od powołania (osoba duchowna).

Źródło: badania własne.

Trzeba jednoznacznie zauważyć, iż świeccy nauczyciele religii częściej niż duchowni stosują różnorodne formy prowadzenia zajęć dydaktycznych. Osoby duchowne częściej korzystają z formy wykładowej, która w nikłym stopniu angażuje uczniów, a jedynie sprawia, że są biernymi odbiorcami treści. Tym samym można stwierdzić, że osoby świeckie poprzez stosowanie urozmaiconych form prowadzenia zajęć, zwłaszcza w formie warsztatowej, wielostronnie aktywizują uczniów. Może to wpływać na skuteczniejsze zapamiętywanie przekazywanego materiału.

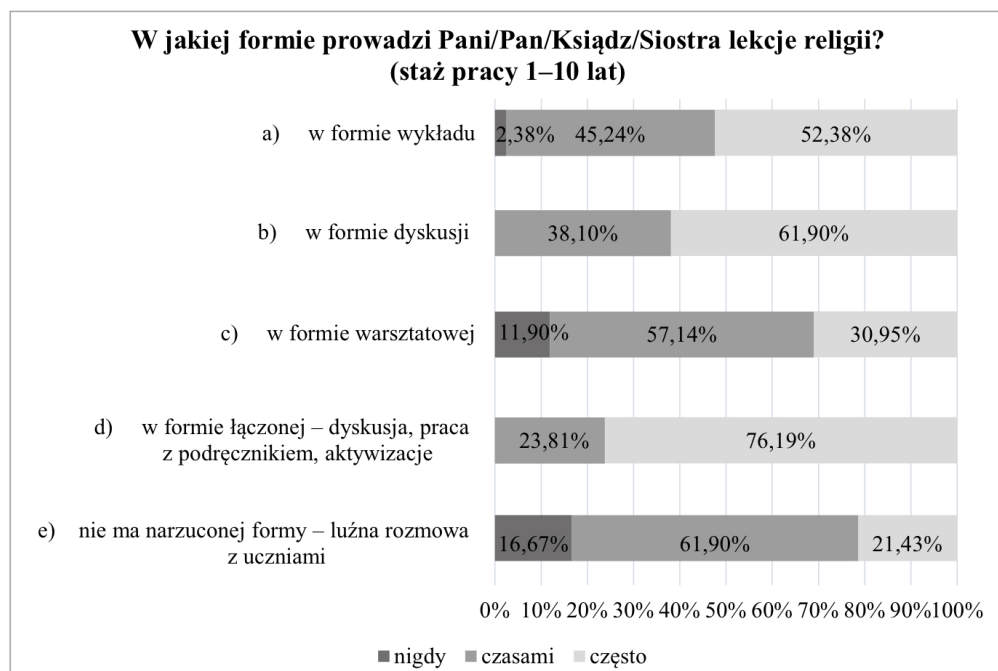
W ramach badań przeprowadzonych na potrzeby niniejszej pracy przeanalizowano również formę prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od ich stażu pracy. W grupie nauczycieli ze stażem od jednego roku do 10 lat najpopularniejszymi formami prowadzenia zajęć wybieranymi przez prowadzących często znalazły się forma łączona (dyskusja, praca z podręcznikiem, aktywizacje) – 76,19%, dyskusja – 61,9% oraz wykład – 52,38%. Wśród form prowadzenia zajęć wybieranych przez ankietowanych czasami największą popularnością cieszyły się natomiast zajęcia niemające narzuconej formy – 61,9%, warsztaty – 57,14% oraz wykład – 45,24%. W grupie katechetów z najniższym stażem pracy najczęściej odrzucanymi formami prowadzenia zajęć były zajęcia niemające narzuconej formy – 16,67%, warsztaty – 11,9% oraz wykłady – 2,38%. Udzielone odpowiedzi zostały zestawione w Tabeli 7, a w graficznej formie zaprezentowane na Rysunku 6.

Tabela 7

Forma prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od ich stażu pracy (1–10 lat)

W jakiej formie prowadzi Pani/Pan/Ksiądz/Siostra lekcje religii?	Ilość			Procent		
	nigdy	czasami	często	nigdy	czasami	często
w formie wykładu	1	19	22	2,38%	45,24%	52,38%
w formie dyskusji	0	16	26	0,00%	38,10%	61,90%
w formie warsztatowej	5	24	13	11,90%	57,14%	30,95%
w formie łączonej – dyskusja, praca z podręcznikiem, aktywizacje	0	10	32	0,00%	23,81%	76,19%
nie ma narzuconej formy – luźna rozmowa z uczniami	7	26	9	16,67%	61,90%	21,43%

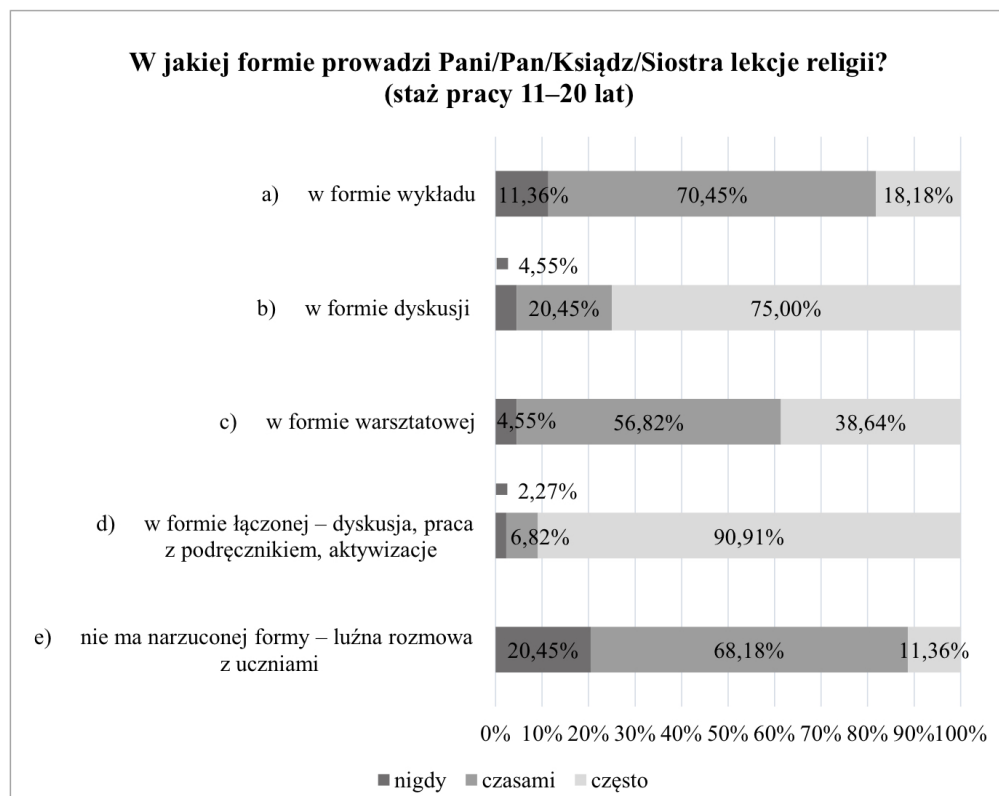
Źródło: badania własne.

Rysunek 6. Forma prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od ich stażu pracy (1–10 lat).

Źródło: badania własne.

W grupie stażowej od 11 do 20 lat, podobnie jak we wcześniejszej grupie katechetów, najchętniej wybieranymi formami prowadzenia zajęć, wśród form wybieranych często, były forma łączona – 90,91% oraz dyskusja 75%. Oprócz nich ankietowani często wskazywali również formę warsztatową – 38,64%. Jeśli chodzi o formy prowadzenia zajęć wybierane czasami przez nauczycieli ze średnim stażem pracy to najwyższy odsetek wskazań uzyskały wykład – 70,45%, zajęcia niemające narzuconej formy – 68,18% oraz warsztaty – 56,82%. Najczęściej odrzucanymi przez katechetów z tej grupy stażowej formami prowadzenia lekcji były natomiast zajęcia niemające narzuconej formy – 20,45%, wykłady 11,36% oraz *ex-aequo* dyskusja i warsztaty, które uzyskały wskazania na poziomie 4,55%. Zebrane odpowiedzi w formie tabelarycznej i graficznej prezentują Tabela 8 i Rysunek 7.

Rysunek 7. Forma prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od ich stażu pracy (11–20 lat).
Źródło: badania własne.

Tabela 8

Forma prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od ich stażu pracy (11–20 lat)

W jakiej formie prowadzi Pani/Pan/Ksiądz/Siostra lekcje religii?	Ilość			Procent		
	nigdy	czasami	często	nigdy	czasami	często
w formie wykładu	5	31	8	11,36%	70,45%	18,18%
w formie dyskusji	2	9	33	4,55%	20,45%	75,00%
w formie warsztatowej	2	25	17	4,55%	56,82%	38,64%
w formie łączonej – dyskusja, praca z podręcznikiem, aktywizacje	1	3	40	2,27%	6,82%	90,91%
nie ma narzuconej formy – luźna rozmowa z uczniami	9	30	5	20,45%	68,18%	11,36%

Źródło: badania własne.

Wśród najbardziej doświadczonych nauczycieli religii, ze stażem powyżej 20 lat, preferencje w zakresie formy prowadzenia zajęć wybieranej często były identyczne jak w grupie katechetów ze średnim stażem, przy nieco innym odsetku wskazań. W grupie stażowej powyżej 20 lat formę łączoną wskazało 92,98%, dyskusję 51,75%, a warsztaty 43,86% ankietowanych. Jeśli chodzi o formy prowadzenia zajęć wybierane czasami przez nauczycieli ze stażem pracy powyżej 20 lat, to największą popularnością cieszyły się zajęcia niemające narzuconej formy – 66,67%, wykład – 57,02% oraz warsztaty – 50%. W grupie tej bardzo podobnie jak w poprzedniej wyglądała również kwestia form pracy najczęściej wskazywanych jako nigdy niestosowane. 27,19% najbardziej doświadczonych katechetów zadeklarowało, że nigdy nie prowadzi zajęć niemających narzuconej formy, 21,05% zadeklarowało, iż nigdy nie prowadzi wykładów, a 6,14% wskazało, że nigdy nie prowadzi warsztatów. Udzielone przez respondentów odpowiedzi zostały zawarte w Tabeli 9 oraz zaprezentowane na Rysunku 8.

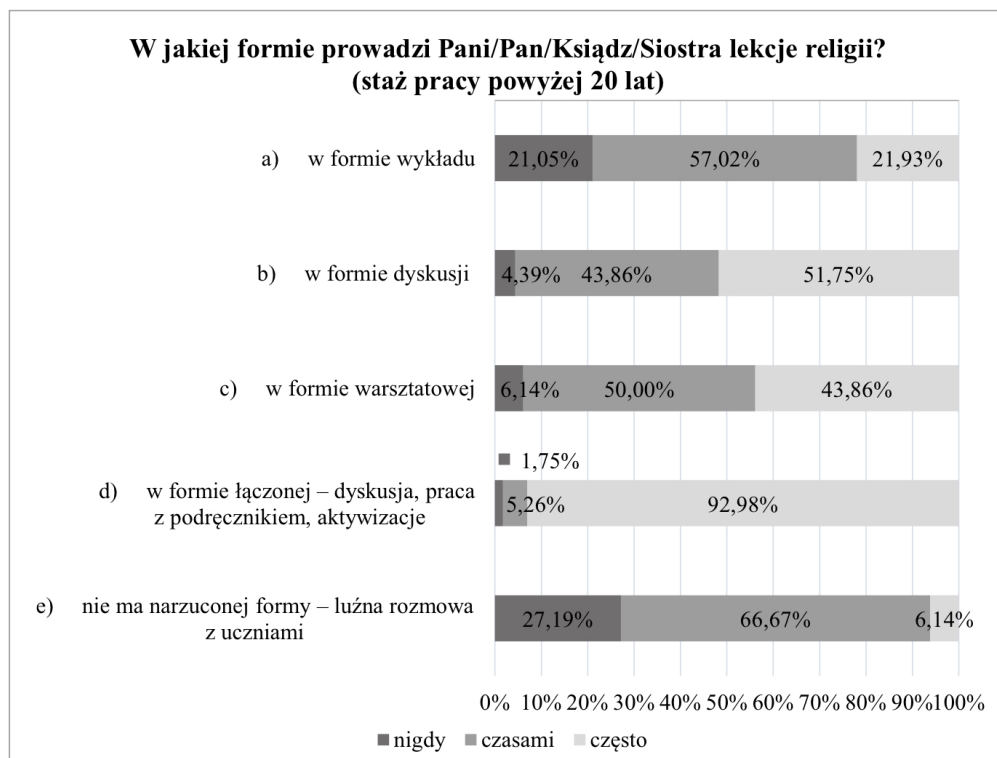
Tabela 9

Forma prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od ich stażu pracy (powyżej 20 lat)

W jakiej formie prowadzi Pani/Pan/Ksiądz/Siostra lekcje religii?	Ilość			Procent		
	nigdy	czasami	często	nigdy	czasami	często

W jakiej formie prowadzi Pani/Pan/Ksiądz/Siostra lekcje religii?	Ilość			Procent		
w formie wykładu	24	65	25	21,05%	57,02%	21,93%
w formie dyskusji	5	50	59	4,39%	43,86%	51,75%
w formie warsztatowej	7	57	50	6,14%	50,00%	43,86%
w formie łączonej – dyskusja, praca z podręcznikiem, aktywizacje	2	6	106	1,75%	5,26%	92,98%
nie ma narzuconej formy – luźna rozmowa z uczniami	31	76	7	27,19%	66,67%	6,14%

Źródło: badania własne.

Rysunek 8. Forma prowadzenia przez katechetów zajęć z religii w zależności od ich stażu pracy (powyżej 20 lat).

Źródło: badania własne.

Wnioski

Szkolne nauczanie religii domaga się różnorodnych form organizacyjnych. Właściwe ich zastosowanie powinno zmierzać do ukształtowania u dzieci i młodzieży określonych cech osobowości oraz przekazania niezbędnej wiedzy. Korzystanie na lekcji z różnych form pracy lub z różnych wariantów ich połączenia jest ze wszech miar pożądane i podnosi atrakcyjność prowadzonych zajęć. Tym samym wpływa również na wszechstronne aktywizowanie uczniów. Ich zastosowanie na lekcji religii wpisuje się w dążenie nauczycieli religii do ulepszania skuteczności edukacji religijnej (Ceglarek, 2011). Różnorodność form pracy jest ważnym elementem z punktu widzenia dydaktyki religii. Jak wykazały przeprowadzone badania nauczyciele religii objęci badaniem są tego świadomi. Natomiast, gdy chodzi o formy organizacyjne nauczania religii najczęściej przez nich stosowane, to niespełna 90% ankietowanych deklarowało częste prowadzenie zajęć w formie łącznej, w której pojawia się dyskusja, praca z podręcznikiem oraz różnego rodzaju aktywizacje. Tym samym badani nauczyciele religii wykazali umiejętność właściwego stosowania form dydaktycznych w procesie katechetycznym. Stosowanie różnorodnych form prowadzenia zajęć świadczy również o tym, że starają się zainteresować uczniów treściami wiary, a także że próbują robić to w sposób ciekawy i urozmaicony. W ramach prowadzonej permanentnej formacji katechetów należałoby jednak szczególnie zająć się osobami, które deklarowały częste prowadzenie zajęć wyłącznie w formie wykładu, zwłaszcza osobami duchownymi. W zmianie nastawienia tych osób oraz poprawieniu skuteczności ich działań dydaktyczno-wychowawczych pomocne mogą być warsztaty i szkolenia z zakresu nowych form dydaktycznych oraz skutecznego prowadzenia zajęć.

Bibliografia

- Abramowiczówna, Z. (red.). (1958). *Słownik grecko-polski* (t. 1). Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Ceglarek, R. (2011). Formy organizacyjne pracy młodzieży na katechezie. *Roczniki Pastoralno-Katechetyczne*, 58(2), 227–245.
- Konferencja Episkopatu Polski (2001). Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa (1997). Dyrektorium ogólne o katechizacji.
- Korgul, M. (2022). *Dydaktyka dla katechetów*. Świdnica–Legnica: Diecezjalne Centrum Edukacyjne.
- Korpanty, J. (red.). (2001). *Słownik łacińsko-polski* (t. 1). Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Kupisiewicz, Cz. (2005). *Podstawy dydaktyki*. Warszawa: Wydawnictwo WSiP.
- Kupisiewicz, Cz. i Kupisiewicz, M. (2009). *Słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Okoń, W. (2007). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji (2020). Dyrektorium o katechizacji.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (1992). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach (Dz. U. z 1992 r., nr 36, poz. 155, z późn. zm.).
- Simiński, Ł. (2022). Dwupodmiotowość nauczania religii. W: J. Kochel i J. Kostorz (red.), *Leksykon katechetyczny* (s. 98–100). Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Szpet, J. (2004). Organizacyjne formy kształcenia religijnego. W: J. Stala (red.), *Dydaktyka katechezy* (część I, s. 175–248). Tarnów: Biblos.
- Twardzicki, B. (2001). *Katechetyka formalna w służbie wiary*. Przemyśl: Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082 oraz z 2022 r. poz. 655, 1079, 1116, 1383, 1700 i 1730).